

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ, ІСТОРІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

ХАУСТОВА МАРИНА ГЕННАДІЇВНА

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
теорії та філософії права Національного юридич-
ного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8684-0646>

УДК 340.12

DOI 10.37772/2518-1718-2021-3(35)-13

ПРАВА ЛЮДИНИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Розглянуто питання взаємодії глобалізації та права на сучасному етапі розвитку цифрового суспільства. Особливу увагу зосереджено на аналізі факторів взаємодії між глобалізаційними змінами та правами людини у сучасному суспільстві, в умовах цифровізації. Виділено такі ознаки трансформації інституту прав та свобод: видозмінення змісту прав людини під натиском глобальних проблем сучасності; поява та правова розробка нових прав і свобод людини; універсалізація та регіональність прав людини; ускладнення системи міжнародного правового регулювання прав людини. Визначено, що в умовах глобалізаційних процесів особливої уваги також заслуговує стандарти прав людини в сфері цифрових технологій та подальша розробка прав людини на заборону дискримінації у будь-яких сферах відносин, зокрема за ознакою сексуальної орієнтації і гендерної ідентичності.

Ключові слова: права людини, глобалізація, цифрове суспільство, цифровізація, трансформація, суспільство, правова глобалізація, дискримінація, універсальність та регіональність прав людини, гендер, цифрові технології.

Постановка проблеми. Аналіз глобальних тенденцій розвитку людства в ХХІ столітті дозволяє стверджувати, що подальший розвиток держав буде відбуватися за умов величезних технологічних викликів та ризиків. На цих засадах уже сьогодні відбувається становлення суспільств, їх політики, військової справи і, безумовно, науки і освіти. Ризики стають фундаментом принципово нової економіки (knowledge-based economy), основою конкурентоспроможності країн, де створюються нові проривні технології надвисокого рівня (high-tech). У глобальному світі сучасних технологій і розвитку відкритих знань цифровізація є чинником створення і модернізації розвитку інноваційних регіональних систем, вільного трансферу знань та ідей для соціоекономічного прогресу в Україні. Все це потребує подальшого розроблення прав людини в умовах цифрового суспільства та діяльності зі створення, поширення й використання цифрових технологій, оскільки вони є вкрай важливими для життя людини та її політичної незалежності, та виступають запорукою інноваційного розвитку країн.

Проблема прав людини в умовах глобалізації є найбільш складною, яка вимагає узгоджених та ефективних дій, які застосовуються не тільки на рівні національних держав, але й на світовому рівні. Глобалізація відкрила нові проблеми, які пов'язані із здійсненням, розвитком та трансформацією прав людини, пришвидшила їх універсалізацію, поставила нові завдання перед світовим співтовариством.

Мета статті. Аналіз сутності глобалізації та впливу глобалізаційних процесів у світі на визначення сутності та підходів до прав і свобод людини і громадянина, аналіз правової основи їх закріплення та гарантування в умовах цифрового суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні значно зріс інтерес науковців до процесу, ознак, вимірів та проблем глобалізації загалом та окремої її галузевої спрямованості – правової глобалізації. Оскільки проблема є світовою, то більшість аспектів розкривали фахівці зарубіжних країн, серед них особливе наукове визнання здобули напрацювання визначних мислителів, з-поміж яких варто згадати З. Баумана, У. Бека, К. Омае, С. Стрейнджа, Е. Тоф-

флера, М. Фуко, Ю. Хабермаса, Дж. Ролза, Ф. Фукуяму та ін. Деякі аспекти розглядали такі вітчизняні науковці, як О.Петришин, П.Рабінович, О. Дашковська, Л. Васечко, І. Жаровська, Н. Оніщенко, О.Уварова та ін. Однак розгляд проблеми трансформації прав людини потребує ґрунтовнішого аналізу та комплексного підходу.

Виклад матеріалу. Важливим завданням, яке нині стоїть перед світовим цивілізованим співтовариством, є вирішення проблеми захисту прав людини в умовах глобалізаційних процесів. Глобалізація, яка отримала могутній імпульс у другій половині ХХ ст., передбачає оцінку різновекторних процесів не тільки у економічних відносинах, але й в галузі політики, права, культури, моралі, усієї складної системи зв'язків, які виникають у сучасному світі між учасниками міжнародного спілкування.

Основний принцип сучасних глобалізаційних процесів – *людський вимір глобалізації*, який повинен продемонструвати увесь спектр її впливу на людину, на народи, їх образ життя. Відомо, що *ідеологічною основою* глобалізаційних процесів, є *максимізація індивідуальної свободи*, що відбивається в ідеології неолібералізму, згідно якої головне прагнення людини зводиться до досягнення високого рівня економічного, технологічного, політичного і інформаційного розвитку. Інструментом такого гуманітарного вияву є *права людини та права народів* як головні ціннісні характеристики тих умов їх життєдіяльності, які покликані забезпечити свободу, справедливість, гідність, ідентичність нації. Якщо будь-які аспекти глобалізації не витримують перевірки правами людини, слід однозначно визнати їх антигуманними.

Дедалі частіше в юридичній літературі використовується інститут «глобалізації прав людини». Частіше за все в літературі він зустрічається у вигляді: «глобалізація в галузі прав людини», «глобалізація та права людини», «глобалізація у людському вимірі» тощо. Так, Л. С. Леонова відмічає, що «оптимальним визначенням глобалізації в галузі прав людини може бути визнання універсального статусу прав людини, закріплення прав і свобод людини у їх захисті на міжнародному рівні» [1, с. 306].

Людство давно усвідомило необхідність закріплення основних прав людини з метою їх забезпечення всіма державами світу в умовах глобалізаційних процесів. У зв'язку з цим було прийнято ряд основоположних міжнародно-правових актів, серед яких Загальна декларація прав людини 1948 р., у якій було визначено що «кожна людина має право на соціальний та міжнародний порядок, при якому права та свободи, які викладені в Декларації, можуть бути повністю здійснені» [2]. Згідно нормам та стандартам міжнародного права в галузі прав людини, такий міжнародний та соціальний порядок повинен буду-

ватися на визнанні невід'ємної гідності людини, поваги до прав людей на самовизначення та забезпечення соціального прогресу на підставі рівності та недискримінації, що спираються на участь розвитку та заохочення в мирному, взаємозалежному і підзвітному світі.

На універсальному рівні права людини за доби глобалізації також закріплені у наступних документах: Міжнародному пакті про громадянські і політичні права та Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права; Декларації про право на розвиток, прийнятій Генеральною Асамблеєю в її резолюції 41/128 від 4 грудня 1986 року; Декларації тисячоліття Організації Об'єднаних Націй і підсумкових документах двадцять третьої та двадцять четвертої спеціальних сесій Генеральної Асамблеї, що відбулися відповідно в Нью Йорку 5-10 червня 2000 року і в Женеві 26 червня–1 липня 2000 року; Віденській декларації і Програмі дій, прийнятих Всесвітньою конференцією по правах людини 25 червня 1993 р.; Дурбанській декларації і Програмі дій, прийнятих Всесвітньою конференцією по боротьбі проти расизму, расової дискримінації, ксенофобії і пов'язаної з ними нетерпимості 8 вересня 2001 року; підсумковому документі Конференції з огляду Дурбанського процесу, прийнятому 24 квітня 2009 року, і прийнятій 22 вересня 2011 року політичній декларації «Разом проти расизму, расової дискримінації, ксенофобії і пов'язаної з ними нетерпимості» наради Генеральної Асамблеї високого рівня в ознаменування десятої річниці прийняття Дурбанської декларації і Програмі дій; резолюції Генеральної Асамблеї 70/1 від 25 вересня 2015 року «Перетворення нашого світу: порядок денний у галузі сталого розвитку на період до 2030 року»; резолюції 2005/17 Комісії з прав людини від 14 квітня 2005 року про глобалізацію та її вплив на здійснення у повному обсязі всіх прав людини; резолюції Ради з прав людини 21/5 від 27 вересня 2012 про внесок системи Організації Об'єднаних Націй в цілому в просування порядку денного, що стосується підприємницької діяльності та прав людини, поширення і здійснення документа «Керівні принципи підприємницької діяльності в аспекті прав людини: здійснення рамок організації Об'єднаних Націй щодо захисту, дотримання та засобів правового захисту», 26/9 від 26 червня 2014 року про розробку міжнародного юридично зобов'язуючого договору про транснаціональні корпорації та інші підприємства в аспекті прав людини і 26/22 від 27 червня 2014 року про права людини і транснаціональні корпорації та інші підприємства. 19 грудня 2016 року Генеральна Асамблея прийняла резолюцію «Глобалізація і її вплив на здійснення в повному обсязі всіх прав людини» A/RES/71/197.

Вказаними міжнародними правовими актами закріплено, що усі права людини є універсальними, неподільними, взаємозалежними і взаємопов'язаними. Міжнародне співтовариство має розглядати права людини глобально, на справедливій і рівній основі, за умов однакового підходу і однакової уваги.

Глобалізація є не просто економічним процесом, а включає соціальний, політичний, екологічний, культурний та правовий аспекти, які впливають на здійснення у повному обсязі всіх прав людини і основних свобод. Кожна культура має гідність і цінність, які заслуговують на визнання, повагу і на збереження їхнього багатого різноманіття та розмаїття, взаємний вплив усіх культур є частиною спільної спадщини всього людства, і, необхідно усвідомлювати небезпеку того, що глобалізація створює більшу загрозу культурній різноманітності, якщо світ, який розвивається, залишатиметься бідним і маргіналізованим. Багатосторонні механізми покликані зіграти унікальну роль у реагуванні на виклики глобалізації та використання відкритих нею можливостей [3, с. 56].

У процесі глобалізації слід керуватися фундаментальними принципами, що лежать в основі всієї сукупності прав людини, такими як справедливість, участь, підзвітність, недискримінація, прозорість, інклюзивність і рівність як на національному, так і на міжнародному рівнях, що забезпечують повагу різноманіття, терпимість, а також міжнародне співробітництво і солідарність.

Узагальнюючи різні підходи, можливо визначити, що *глобалізація прав людини* – це процес впливу на права людини різних чинників та факторів міжнародного значення (політичних, соціальних, економічних, інформаційних тощо) в окремих країнах; взаємозалежність соціального стану індивіда від життя народів та людства в цілому та навпаки; це універсалізація позитивного світового досвіду в галузі прав людини, визнання та закріплення універсального статусу прав та свобод людини, їх захисту на міжнародному рівні.

Різнорманістність підходів щодо визначення прав людини у процесі глобалізації.

1) Універсальність та регіональність.

Універсальний характер прав людини чітко виражений у п. 5 Віденської декларації і в Програмі дій: «Усі права людини універсальні, неподільні, взаємозалежні і взаємопов'язані. Міжнародне співтовариство повинно ставитися до прав людини, враховуючи процеси глобалізації, на справедливій і рівній основі, з однаковим підходом і увагою. Хоча значення національної і регіональної специфіки і різних історичних, релігійних і культурних цінностей, правових традицій необхідно мати на увазі, держави, незалежно від їхніх політичних, економічних

і культурних систем, мають обов'язок заохочувати і захищати всі права людини та основні свободи» [4]. У цьому твердженні виражені позиції, що є істотними під час розгляду ситуації щодо реалізації прав людини на регіональному рівні. По-перше, визнання прав людини як універсальних для міжнародного співтовариства означає їхній глобальний характер. І, по-друге, незалежно від їхніх політичних, економічних і культурних систем держави зобов'язані заохочувати і захищати всі права і свободи людини.

Очевидно, така установка покликана скасувати відмінності щодо реалізації прав і свобод людини, які проявляються на глобальному і національному рівнях: повсюдно повинен стверджуватися їхній універсальний характер. Як проголошується – «Нікому не може бути відмовлено в правах людини і гідності на підставі традицій і культури» [4].

Універсальність прав людини жодним чином не загрожує багатому різноманіттю індивідуальностей чи культурних відмінностей. Різнорманіття може існувати і в суспільстві, де всі рівні і в рівній мірі заслуговують поваги. Права людини служать мінімальним стандартом, який стосується всіх людей; кожна держава і суспільство може визначати і застосовувати вищі або конкретніші стандарти. Наприклад, у сфері економічних, соціальних і культурних прав ми зобов'язані відважитися на кроки для досягнення прогресу у повній реалізації цих прав, але не існує закріпленого стандарту щодо підняття податків задля сприяння цьому. Кожна країна або суспільство самостійно визначає таку політику, враховуючи власні обставини [5, с. 131].

Деякі регіони світу утворили свої власні системи захисту прав людини, які існують поряд із системою, створеною в рамках ООН. На даний момент існують регіональні установи захисту прав людини в Європі, Америці та Африці. Деякі кроки щодо встановлення стандартів регіональних прав людини, також приймаються в арабському світі і в регіоні АСЕАН (Асоціації країн Південної Азії). Тим не менше, більшість країн цього регіону ратифікували головні угоди і конвенції ООН з прав людини і таким чином висловили свою згоду із загальними принципами, і добровільно визнали себе суб'єктами міжнародного права у сфері прав людини [6, с. 8].

В Європі різнорманітні стандарти і механізми з прав людини захищаються Радою Європи, головним контролером з прав людини на континенті. Прийнята Радою Європи Європейська Конвенція про захист прав людини та основних свобод від 4 листопада 1950 року [7] не тільки закріпила новий контрольний механізм у сфері захисту прав людини – Європейський суд, але й стала моделлю для Міжамериканської (1969) та Африканської (1985) системи захисту прав людини.

Поруч з Радою Європи, важливу роль також відіграють Європейський Союз і Організація з безпеки і співробітництва в Європі.

Зобов'язання Європейського Союзу щодо захисту прав людини отримали новий імпульс з затвердженням Лісабонської угоди, яка набула чинності 1 грудня 2009 р. [8, с. 4], забезпечивши повну юридичну силу Хартії основних прав Європейського Союзу. Вона містить громадянські, політичні, соціальні і економічні права, і вимагає, щоб як держави-члени, так і сам Європейський Союз дотримувалися цих прав. Хартія окреслює права за шістьма убудами: гідність, свобода, рівність, солідарність, права громадян і справедливість [9]. Агентство з фундаментальних прав (АФП) – експертний орган, який збирає докази щодо ситуації з фундаментальними правами в Європейському Союзі і розробляє рекомендації щодо поліпшення ситуації. Воно не виконує роль моніторингу, а співпрацює з відповідними установами в процесі консультацій стосовно покращення забезпечення фундаментальних прав.

Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) об'єднує 56 держав з Європи, Центральної Азії і Північної Америки. Незважаючи на те, що вона спеціально не ставить перед собою завдання захисту прав людини, її комплексний підхід до безпеки дозволяє їй вирішувати широке коло питань, в тому числі питання прав людини, національних меншин, демократизації, політичних стратегій, боротьби з тероризмом, діяльності в сфері економіки та захисту навколишнього середовища. Діяльність ОБСЄ в сфері прав людини проводиться через Бюро демократичних інституцій і прав людини. Штаб-квартира БДІПЛ розташована в Варшаві, однак БДІПЛ діє по всій території ОБСЄ у сфері спостереження за виборами, демократичного розвитку, прав людини, толерантності та недискримінації і верховенства права. Його діяльність націлена на молодь і включає освіту в галузі прав людини, боротьбу з антисемітизмом і ісламофобією [10].

В регіоні Північної і Південної Америки стандарти і механізми стосовно прав людини впливають з Американської декларації прав і обов'язків людини 1948 року і Американської конвенції з прав людини 1969 року. Спеціальні документи були прийняті стосовно біженців, попередження і покарання за тортури, скасування смертного вироку, зникнення, насильства проти жінок, довколишнього середовища і інших питань.

Африканська Хартія прав людини і народів вступила в силу в жовтні 1985 року і на 2007 рік була ратифікована 53 державами. Хартія представляє інтерес зважаючи на наявність в ній низки положень, що відрізняють її від аналогічних документів, прийнятих в інших частинах світу:

- На відміну від європейських або американських конвенцій, Африканська хартія включає соціальні, економічні та культурні права, а також громадянські і політичні права.

- Африканська Хартія йде далі індивідуальних прав, і передбачає також колективні права народів.

- Хартія визнає також, що особистість має не тільки права, але й обов'язки, і навіть перераховує визначені обов'язки особистості по відношенню до сім'ї, суспільства, держави і міжнародного співтовариства.

Механізм юридичного захисту прав людини (саме судового для реального захисту) в рамках Хартії не є таким ефективним, як у Раді Європи. Африканська система щодо захисту прав людини представлена Комісією із прав людини та народів (стаття 30 АХПЛН) й Африканським судом із прав людини та народів (відповідно до протоколу 1998 року на сьогодні в стані очікування) [11].

Регіональна Арабська комісія з прав людини почала свою діяльність з 1968 року, але вона мала лише дуже вибіркові і обмежені повноваження стосовно сприяння правам людини. Змінена Арабська хартія з прав людини була прийнята Лігою Арабських Держав в 2004 р. і набула чинності в 2008 р. Цей документ охоплює соціально-економічні і громадянсько-політичні права, а також посиляється на «спільну цивілізацію» арабських держав. Набуття чинності Хартії і її моніторинговий механізм, Арабський комітет з прав людини і Арабська підкомісія з прав людини, стали багатообіцяючими знаками стосовно розвитку прав людини в регіоні [12]. Однак вона також потрапила під жорстоку критику, наприклад, через відсутність заборони жорстокого покарання, або за гарантування економічних і соціальних прав лише для громадян, або за узалежнення деяких прав з ісламським шаріатом, за дозвіл введення смертного вироку для дітей у випадку, якщо це передбачено національним законодавством, а також за схвалення обмежень щодо свободи думки, сумління і віросповідання, якщо це передбачено законодавством [13]. Також Арабська хартія прав людини не встановлює жодних зобов'язань країн-учасниць із прийняття відповідних законодавчих засобів, які є необхідними для втілення в життя визначених у документі прав і свобод, що є суттєвим недоліком.

Так, наприклад, всі перетворення в Саудівській Аравії, як і в інших монархіях регіону Перської затоки, здійснюються тільки в рамках Корану та шаріату. Вона фактично тримає на собі найбільш успішний інтеграційний проект в арабському світі – Раду співробітництва арабських держав Затоки. Королівська сім'я Саудівської Аравії та релігійна верхівка дотримуються жорсткої форми ісламу – течії сунізму, відомої як ваххабізм, а король позиціонує себе як

охоронець двох святих місць Ісламу. У королівстві суворо дотримуються ісламських кодексів поведінки та одягу.

Прийняття в Саудівській Аравії, а також в сусідніх арабських монархіях у 2000-х роках ісламської концепції «поміркованості», що проголошує компромісність та толерантність та підтверджує мусульманський постулат іджтихада, надає певну можливість для просування загальнодемократичних принципів у саудівське суспільство, не порушуючи при цьому його мусульманського характеру.

Причини відсутності тривалий час регіонального механізму захисту прав людини в арабських країнах полягають у тому, що проблеми суверенітету та безпеки (у зв'язку з чисельними воєнними конфліктами) є нагальнішими, ніж право на свободу думки, право на мирні зібрання чи право власності. Це підтверджується та впливає зі слів Бутрос Б. Галі, який зауважує: «Проблема демократії та захисту прав людини в арабських державах не є настільки важливою, порівняно з проблемами розвитку, оновлення та укріплення суверенітету та безпеки» [14, с. 244].

Спроба насадити схему західного розуміння прав людини не здатні пройти далі теоретичного рівня. Закріплена в статтях правових документів, ця схема не приймається ні на рівні держави, яка прагне до підпорядкування суспільства, що можливо лише при використанні шариату, ні на рівні суспільства. Для мусульманського суспільства характерна традиційність, воно звикло жити за усталеними нормами, в тому числі і нормам права. Мусульманська концепція права в повній мірі влаштовує і відповідає запитам суспільства, де у кожного є своє місце, а значить – свої права і обов'язки. Таким чином, існування двох вищевказаних правових тенденцій в мусульманському суспільстві обумовлює неможливість прийти до компромісу в питанні про вироблення єдиного документу з прав людини в ісламі. Крім цього, протиріччя також перешкоджають компромісу між Заходом і ісламським Сходом. Це виражається в спільному неприйнятті чужих правових норм, і в безуспішній спробі насадити європейську правову модель в ісламських державах.

Таким чином, іслам і мусульманське право значно вплинули на стан прав і свобод людини цілого ряду арабських країн Близького Сходу. Прийняття Арабської хартії прав людини в контексті міжарабського регіонального механізму захисту прав людини, слід розглядати як своєрідну регіональну огорожу від тиску міжнародного співтовариства, оскільки документ не створює будь-яких певних зобов'язань для держав-членів. Слід також зазначити, що на сучасному етапі певній демократизації та еволюції арабського світу в галузі прав людини сприяють як внутрішні, специфічні для кожної країни явища, так

і зовнішні фактори, обумовлені стрімкою глобалізацією.

Щодо захисту прав людини на рівні **країн держав Південно-Східної Азії**, то треба зазначити про Декларацію прав людини від 18 листопада 2012 року (прийнята Асоціацією держав Південно-Східної Азії). Текст документа починається з таких слів: «Усі люди народжені вільними та рівними у своїй гідності та правах». У документі підтверджуються загальні зобов'язання держав за Загальною декларацією прав людини ООН, Статутом ООН, а також зазначаються права громадян у співвідношенні з виконанням ними обов'язків. У Декларації звертається увага на регіональну модель захисту прав людини, що відображає особливості всієї спільноти держав Південно-Східної Азії та зазначається, що права людини мають розглядатися з урахуванням регіонального та національного аспектів [15].

Отже, світове товариство по-різному сприймає сутність прав і свобод людини, а гарантія захисту деяких із них іде в розріз із звичаями, правилами поведінки, релігією країн, що має пріоритетне значення для людей на регіональних рівнях. Різний досвід країн щодо встановлення стандартів прав і свобод людини свідчить про плюралістичний розвиток світу [16, с. 69]. Цілі Загальної декларації прав людини хоча безпосередньо й стали підґрунтям для розвитку прав людини в Америці, Європі, Африці, на Близькому Сході, в регіоні Південно-Східної Азії, але шлях розвитку таких прав відбувається в різних площинах з огляду на регіональну політику країн. Суть таких фундаментальних прав, як право на життя, заборона катування, заборона рабства та примусової праці, право на свободу та особисту недоторканність, заборона дискримінації, право на судовий захист, право на сімейне життя, кожен із регіонів уявляє з певними відмінностями, а іноді навіть заперечує їх, як, наприклад, ісламський погляд на одностатеві шлюби та поняття дискримінації. Зважаючи на ці обставини, кожен із регіонів розробив свої документи у сфері прав людини.

2) Стандарти прав людини в сфері цифрових технологій.

Особисті права і свободи людини, як відомо, є невід'ємними від безпеки людини, суспільства і держави. За цих умов актуальною постає проблема пошуку балансу між захистом приватності, у тому числі інформаційної приватності життя людини, та потребами захисту інформаційної і національної безпеки. Тобто, в умовах правової держави та розвитку інформаційного суспільства мають бути законодавчо визначені обмеження довільного поводження з правами людини, зокрема в інформаційній сфері. Вказана проблема значно актуалізувалася в сучасних умовах цифрових трансформацій та введення над-

звичайної ситуації, пов'язаної з карантинно-обмежувальними заходами, що сприяло виявленню низки важливих питань, які потребують термінового опрацювання.

Використання цифрових технологій породило процеси революційних перетворень в сучасному суспільстві – так звану цифрову революцію, цифрову трансформацію суспільних відносин, яка виражається в застосуванні сучасних цифрових технологій в різних сферах діяльності людини і як фактор динамічного розвитку привела до створення цифрової економіки, формування інститутів цифрового права, нової конфігурації соціальних відносин на базі використання соціальних мереж, Інтернету, інших інформаційно-комунікаційних технологій [17].

Технологічні платформи на принципах розподіленого реєстру (blockchain та ін.), Інтернет речей (Internet of Things), штучний інтелект і машинне навчання (artificial intelligence), хмарні сервіси і обчислення (cloud computing), «розумні» комплекси та пристрої (Smart Everything), аналітичні бази великих даних (Big Data), віртуальна і доповнена реальність (augmented & additive reality), умови кібербезпеки (cybersecurity), а також соціальні мережі і платформи (Telegram, Facebook), електронні сервіси, які застосовуються в найрізноманітніших сферах людської діяльності – все це створило нові умови, новий «технологічний базис» для зміни традиційних правових інститутів і їх адаптації до нових реалій технологічного існування людства – цифрової екосистеми [18, с. 18].

Трансформація суспільства обумовлена розвитком інформаційного суспільства та поступовим переходом до суспільства знань, впливом цифровізації на всі суспільні процеси. Активне використання цифрових технологій в різних напрямках життєдіяльності зумовило постановку питання про необхідність і достатність прав і свобод людини і громадянина, та виокремило поняття цифрові права і свободи людини.

Термін «цифрові права людини» охоплює фактично два розуміння. У першому ним називають усі ті права, здійснення та захист яких тісно пов'язаний сьогодні з використанням цифрових інструментів або має суттєву онлайн-складову. У другому – лише ті права, які виникають або починають претендувати на статус фундаментальних у цифрову епоху. Тому до цифрових відносять і такі фундаментальні права, як свобода вираження думки і слова, приватність, право на інформацію, право на участь в управлінні державними справами тощо, і такі, як право бути забутим, право на анонімність чи навіть право на Інтернет [19, с. 21].

В сучасній науковій літературі викоремлені та досліджуються такі нові права, і як право бути за-

бутим, право на анонімність, право на захист персональних даних, право на цифрову освіту та доступ до цифрових знань; права, пов'язані із захистом генетичної інформації; права на участь в обороті майна в цифровій сфері тощо [20, с. 18].

Особливо вразливим в епоху цифрової трансформації стає *право на приватність*, яке є одним із головних прав, які втілюють свободу людини у її негативному розумінні, тобто свободу від втручання ззовні.

Деякі держави просунулися далі і закріпили «*право на цифрову смерть*», яке діє за аналогією з заповітом. Французький закон № 2016-1321 від 7 жовтня 2016 року «Про цифрову республіку (державу)» дозволяє громадянам на законодавчому рівні зобов'язати постачальників online-послуг висловити волю громадянина щодо подальшої долі його персональної інформації.

На цій основі виникло інше право, безпосередньо пов'язане з цифровізацією суспільства – *право на Інтернет*, яке розглядається з двох позицій: 1) Інтернет розглядається як послуга в цілому та 2) як право на інформацію, розташовану в Інтернеті. У світовій практиці закріплення цього права здійснюється: визнанням Інтернету універсальною і загальнодоступною послугою (Естонія, Іспанія), закріпленням в конституції права на доступ до Інтернету (Греція, Португалія), визнанням цього права вищими судовими інстанціями (Франція, Коста-Ріка).

Відносно відокремленою групою цифрових прав є права, покликані забезпечити реалізацію конституційних принципів в сфері демократичного устрою нашої держави. Категорія «*електронна демократія*» міцно входить в сучасний конституційно-правовий вжиток. Активно розробляються форми «електронної» участі громадян в управлінні державними справами (громадські обговорення проектів нормативно-правових актів, різні види політичної активності, забезпечення системи прямого і зворотного зв'язку між виборцями та обранцями тощо). Окремі уваги в контексті реалізації виборчих прав громадян, а також розробки можливих правомірних способів дистанційного електронного голосування набуває проблема (поки ще не має свого ясного технічного рішення) електронної ідентифікації особи, покликаної спростити виборчу процедуру і підвищити електоральну активність громадян. Загалом, вплив нових технологій потроху завойовує усі галузі права. Так, очевидні зміни цифрові технології внесли в трудові права особи. В багатьох сферах економіки сучасні технології дозволяють виконувати трудову функцію поза місцем роботи і робочого місця, не тільки вдома (home office), але і на будь-якому місці (mobile office). Від працівника часто очікується, що він повинен бути доступним в будь-який час і на будь-якому міс-

ці [21, с. 54]. У Франції 8 серпня 2016 року прийнятий Закон «Про працю, модернізацію соціального діалогу та забезпеченні кар'єри», одна з глав якого називається «Адаптація трудового права до цифрової епохи» [22]. Вона передбачає право працівника на відключення цифрових пристроїв (телефону та електронної пошти) з метою невтручання в час його відпочинку, відпустки, приватного та сімейного життя. Тобто, в неробочий час французькі працівники мають право не відповідати на дзвінки чи листи роботодавця. І дійсно, у вихідні та святкові дні французи практично «недоступні». Не менш важливі й права інтелектуальної власності.

Цифровий простір і кіберфізичні системи визначають нові виклики для *інституту інтелектуальної власності*. Нова реальність кіберпростору і кіберпослуг серед інших проблем акцентує увагу на питаннях безпеки використання інтелектуальної власності для всіх учасників цивільного обороту, включаючи самих правласників. Створення побудованих за принципом комплексних технологій складних об'єктів (штучний інтелект, аналітичні структури на основі Big Data, самоврядні системи за типом Smart Everything тощо) формує запит на розширення переліку охоронюваних об'єктів інтелектуальної власності, зміни способів правової охорони в цифровому просторі, створення сегменту цифрових послуг як різновиду об'єктів інтелектуальної власності, створення «кібервласності» (права на віртуальні об'єкти цифрового простору).

Право на освіту сьогодні також активно розвивається в умовах цифровізації. Проблема формування єдиного електронного простору знань і розвитку законодавства в даній сфері, безперечно, є досить актуальною в умовах розвитку інформаційного суспільства. Очевидно, що єдиний електронний простір знань повинен передбачати тісний зв'язок науки, освіти, бібліотечної системи, системи загальнодоступної інформації в мережі Інтернет. Саме на основі формування єдиного електронного простору знань повинен забезпечуватися перехід від інформаційного суспільства до суспільства знань. Інформація та рівень її застосування і доступності кардинальним чином впливають на економічні та соціокультурні мови життя громадян.

Покоління прав людини еволюціонують разом з розвитком цифрових технологій. Сфера дії раніше існуючих прав розширюється, з'являються нові права (зокрема, право на доступ до мережі Інтернет). Процес цифровізації незворотній і на сьогодні існує значний масив прогалин в законодавстві, які необхідно врегулювати [20, с. 22].

Ера цифрових технологій дає абсолютно нові та якісно інші можливості для реалізації прав і свобод людини, але в той же час вона створює нові виклики

та загрози для забезпечення цих прав і свобод. Класичні права та свободи людини трансформуються, наповнюються новими аспектами та змістом, розгалужуються на такі, що пов'язані саме з процесом цифровізації. Результати цифровізації багатьох сфер життя вимагають осмислення та адекватного формулювання правового механізму регулювання, реалізації та захисту вже існуючих та тих, які тільки на початку формування, прав людини з метою сталого соціально-економічного розвитку, забезпечення реалізації та захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Останніми роками обсяг нормативних документів, спрямованих на формування стандартів захисту прав людини в сфері цифрових технологій, значною мірою зростає. Наприклад:

- Комітет Міністрів Ради Європи з 2003 року видав більше 50 рекомендацій і декларацій, які застосовують лінзу прав людини до різних проблемних сфер, пов'язаних з використанням цифрових технологій – в сфері онлайн-доменів, пошукових систем, платформ соціальних мереж, з питань блокування і фільтрації в Інтернеті, мережевого нейтралітету, Інтернет-посередництва, великих даних (big data), прав кінцевих користувачів в Інтернеті, транскордонного потоку інформації тощо;

- Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) випустила низку керівництв, пов'язаних зі свободою вираження думок в Інтернеті, таких як «Свобода ЗМІ в Інтернеті: керівництво ОБСЄ»;

- Рада ООН з прав людини з 2012 року прийняла низку резолюцій, які підтверджують захист прав людини в Інтернеті. Серед доповідей Спеціального доповідача ООН зі свободи вираження – свобода вираження думок в публічному і приватному секторах у цифрову епоху і про регулювання онлайн-контенту, який створюється користувачами.

Також призначено вперше Спеціального доповідача ООН з питань конфіденційності, якій у тому числі працює над питаннями створення нормативної бази для захисту конфіденційності в онлайн-контексті.

Масова глобальна інформатизація України оголила всі ці питання, винесла їх на поверхню і, з одного боку, сьогодні дійсно сприяє інтелектуалізації людської діяльності, формуванню в національних державах наднаціональних структур щодо їх вивчення, але як і будь-який процес [23], вона привела суспільство до певних небезпек і загроз в інформаційно-комунікаційній сфері, а тому забезпечення безпеки в інформаційно-комунікаційному середовищі стає пріоритетним напрямком науково-технічної діяльності, вимагаючи істотної уваги й зусиль з боку людини, суспільства, владних структур і юридичної науки держави.

3) В умовах глобалізаційних процесів особливої уваги також займає розробка прав людини на заборону дискримінації у будь-яких сферах відносин, зокрема за ознакою сексуальної орієнтації і гендерної ідентичності.

Заборона дискримінації, принцип недискримінації чи недопущення дискримінації, як і заборона катування, закріплені практично в усіх міжнародних документах, які стосуються прав і свобод людини, міждержавних відносин, діяльності міжнародних організацій, здійснення міжнародної політики. Оскільки міжнародні стандарти по суті є міжнародними нормами, до них можна застосувати класифікацію міжнародних правових норм на універсальні та регіональні. Відзначимо, що регіональні стандарти завжди впливають з традицій, особливостей, рівня розвитку якої-небудь групи країн, а не всього світового співтовариства, а отже, можуть йти далі універсальних, бути більш конкретними і розгорнутими. Протиправність дискримінації впливає із загальноновизнаних принципів і норм Статуту ООН 1945 р. та міжнародних актів про права людини. Це такі міжнародні акти, як Загальна декларація ООН про права людини 1948 р., Конвенція ООН про попередження злочинів геноциду і покарання за нього 1948 р., Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Конвенція ООН про рівну винагороду чоловіків і жінок за працю однакової цінності 1951 р., Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р., Декларація ООН про ліквідацію усіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії або переконань 1981 р., Декларація ООН про права осіб, які належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин 1992 р. тощо.

Активний розвиток суспільства спричинив значні зміни у свідомості сучасної людини, у наслідок чого з'явилося таке явище, як гендерна ідентичність та сексуальна орієнтація, що стосуються представників сексуальних меншин. Формування рівного ставлення до всіх категорій населення вже давно є прийнятним для більшості цивілізованих, демократичних країн світу.

Утвердження гендерної рівності є одним із основних стандартів й одночасно одним із найважливіших показників демократичного поступу у діяльності Європейського Союзу та інших міжнародних організацій. Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків є одним із провідних напрямків політики у діяльності сучасного світу. З початку 80-х років на рівні ООН та європейського співтовариства почала формуватися політика рівних можливостей. Права людини, сексуальна орієнтація та гендерна рівність у даний час належить до найбільш важливих ресурсів кожної країни, адже стрімка модернізація

суспільного життя, яка почалася з процесу індустріалізації в XX ст. і досягла свого піку в умовах постіндустріальної доби початку XXI ст., сприяє визначенню і втіленню стратегії зростання свободи, справедливості й рівності жінок і чоловіків. Гендерна рівність стала фундаментальною цінністю. Знання прав людини, гендерної демократії є обов'язковою складовою утвердження й розвитку сучасної ліберальної демократії. Відбуваються також процеси гендеризації всіх сфер суспільного життя.

«Не існує нічого нового або особливого в праві на життя людини та в праві на недискримінацію. Ці та інші права вважаються універсальними закріпленими міжнародними стандартами, але їх позбавлені багато людей через свою сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність» [24, с. 8–20].

Так, на рівні ООН за останні роки розроблено чимало документів, спрямованих на боротьбу із дискримінацією за ознакою сексуальної орієнтації і гендерної ідентичності. Назвемо лише деякі з них:

а) Рада ООН з прав людини у червні 2011 року прийняла резолюцію 17/19 – першу резолюцію щодо прав людини в контексті сексуальної орієнтації і гендерної ідентичності, яку називають новою сторінкою в історії ООН;

б) прийняття резолюції стало підставою для підготовки Офісом Верховного комісара ООН доповіді щодо прав людини в контексті СОГІ. Доповіддю було зафіксовано докази систематичного насильства і дискримінації, які спрямовано на людей через їх сексуальну орієнтацію чи гендерну ідентичність – починаючи від дискримінації на робочому місці, у системі охорони здоров'я й в освіті і завершуючи криміналізацією одностатевих відносин, а також насильством, яке вчиняється лише на тій підставі, що особа має відповідну сексуальну орієнтацію або є трансгендером;

в) Спільна заява про припинення актів насильства і пов'язаних з ними порушень прав людини на основі сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, зроблена державами, у тому числі Україною, 22 березня 2011 р. в Раді ООН з прав людини;

г) резолюції Ради ООН з прав людини – 27/32 «Права людини, сексуальна орієнтація і гендерна ідентичність» від 2 жовтня 2014 р. і 32/2 «Захист від насильства і дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації і гендерної ідентичності» від 30 червня 2016 р.

На сьогодні на рівні інституцій ЄС розроблено і прийнято широке коло документів, спрямованих на захист від дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації і гендерної ідентичності. Серед них можна назвати:

– Резолюція від 9 червня 2015 р. щодо стратегії ЄС із забезпечення рівності між жінками і чоловіками, у тому числі враховуючи права ЛГБТ. Серед ін-

шого звучить рекомендація змінити поняття сім'ї в такий спосіб, щоб воно охоплювало сім'ї з одинокими батьками, а також сім'ї, засновані на одностатевому шлюбі;

– Хартія фундаментальних прав ЄС у ст. 21 серед іншого встановлює заборону на дискримінацію за ознакою статі;

– Резолюція Європейського парламенту про захист меншин і антидискримінаційну політику в Європі, що збільшується (2005/2008(INI)) – основну увагу в цьому документі приділено дискримінації за ознаками інвалідності, релігії, сексуальної орієнтації і віку.

На рівні Ради Європи також приділяється багато уваги необхідності захисту від дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації і гендерної ідентичності. Так, наприклад, у Рекомендаціях країнам-членам Ради Європи (2009 р.) звучить рекомендація імплементувати відповідні стандарти, і зокрема заборонити дискримінацію на підставі гендерної ідентичності в національному законодавстві; при цьому в якості керівництва мають бути використані Джокьякартські принципи (Принципи застосування міжнародно-правових норм про права людини щодо сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності); Парламентська Асамблея Ради Європи прийняла декілька резолюцій щодо захисту від дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності тощо. Без перебільшення історичного значення набуло рішення ЄСПЛ у справі про одностатеві шлюби («*Oliari and others v. Italy*»).

Як зазначає Уварова О.О. вимога толерантності, яка проявляється серед іншого у повазі до сексуальної орієнтації і гендерної ідентичності людини, набуває не тільки етичного змісту – вона стає принципом правового регулювання, на забезпечення реалізації якого мають бути спрямовані міжнародні, регіональні і національні механізми. Ця теза знаходить підтвердження, зокрема, у практиці інституцій ООН, ЄС, Ради Європи і здобуває статус загально-

визнаної. Толерантність розглядається як засадничий принцип сучасної демократії [25, с. 17], необхідна умова забезпечення згоди серед громадян, «сучасний правовий імператив, принцип, <...> уявити існування правової системи без якого неможливо» [26, с. 24]. Юридичне визначення толерантності наведено у Декларації ЮНЕСКО про принципи толерантності (1995 р.). У цьому документі толерантність (яка часто перекладається як терпимість) визначено як *повага, прийняття і правильне розуміння багатой різноманітності культур нашого світу, форм самовираження і способів прояву людської індивідуальності*. Їй сприяють знання, відкритість, спілкування і свобода думки, совісті й переконань. <...> Це не тільки моральне зобов'язання, але й політична й юридична вимога <...> (п. 1.1 ст. 1 Декларації) [27].

До суспільств, які прагнуть бути демократичними, висувається вимога вживати законодавчих заходів, спрямованих на захист від дискримінації за ознакою СОГІ, забезпечувати їх ефективну реалізацію за допомогою незалежної судової влади, проводити інформаційні кампанії для подолання стереотипів щодо ЛГБТ тощо. Кожен член такого суспільства не повинен залишатися байдужим до несправедливості, яка вчиняється через «нетрадиційну» сексуальну орієнтацію чи гендерну ідентичність людини [28, с. 171].

Аналізуючи різноманітні підходи до правових можливостей людей в епоху глобалізаційних процесів, можливо констатувати, що враховуючи різноманітність відносин членом яких виступає кожна людина у світі, міжнародні організації та кожна окрема країна не повинні зупинятися на розробці та вдосконаленні правової бази задля гарантування та охорони інтересів та прав людини. Та зобов'язані продовжувати правову політику щодо визнання та закріплення прав та свобод людини, що з'являються в мінливих умовах сьогодення у сучасному світі під подальшим впливом науково-технічного прогресу, а також геополітичних викликів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Леонова Л. С. Глобалізація прав людини. *Наукові записки*. 2002. Том 20. Спеціальний випуск. С. 306–308.
2. Загальна декларація прав людини : Міжнародний документ від 10.12.1948 р. № 995_015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015?lang=ru#Text.
3. Хаустова М.Г. Проблеми і перспективи розвитку правової системи України в умовах глобалізації. *Вісник академії правових наук*. 2014. № 1. С. 54–64.
4. Віденська декларація та Програма дій : Всесвітня конференція з прав людини від 25.06.1993 р. Законодавство України. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_504#Text.
5. Посібник з освіти з прав людини за участю молоді. Рада Європи, 2020. 484 с.
6. Дашковська О. Р. Права людини в глобалізованому світі: універсалізм чи релятивізм? *Юридичний вісник*. 2019. № 4. С. 5–13.
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ від 04.11.1950 р. 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

8. Лісабонський договір (договір про реформування Європейського Союзу) Європейський інформаційно-дослідницький центр. Вид-во USAID від американського народу. 7 с
9. Хартія основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524#Text.
10. OSCE. Office for Democratic Institutions and Human Rights. URL: <https://www.osce.org/odihr>.
11. Африканская Хартия Прав Человека и Народов от 26.06.1981 г. URL: <http://hrlibrary.umn.edu/russian/instree/Rz1afchar.html>
12. Arab Charter on Human Rights. URL: <http://textus.diplomacy.edu>.
13. Каирская декларация о правах человека в исламе от 05.08.1990 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_882#Text
14. Boutros Ghali. The League of Arab States. Karel Vasak. Dimensions of human rights. West-port: Greenwood Press. 1982. Vol. 1. P. 575.
15. Декларація прав людини : прийнята Асоціацією держав Південно-Східної Азії 18.11.2012 р. URL: <http://ukrainepravo.com>.
16. Біла-Кисельова А. А. Правові аспекти щодо механізму захисту прав людини на регіональних рівнях. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2 (23). С. 67–71.
17. Гиляка О.С. Особливості забезпечення окремих прав людини в умовах цифрової трансформації. *Захист прав, свобод і безпеки людини в інформаційній сфері в сучасних умовах* : матеріали другої науково-практичної конференції (м. Київ, 21 трав. 2020 р.) / упоряд. : В. Г. Пилипчук, О. В. Петришин. Київ, 2020. 376 с.
18. Карцхія А. А. Цифровые технологии – правовой аспект. Интеллектуальная собственность. *Промышленная собственность*. 2018. № 10. С. 17–26 (С.18).
19. Разметаева Ю. С. Цифрові права людини та проблеми екстериторіальності в їх захисті. *Право та державне управління*. 2020. №4. С. 18–23.
20. Петришин О.В., Гиляка О.С. Права людини в цифрову епоху: виклики, загрози та перспективи. *Вісник Академії правових наук*. 2021. №1. С. 15–23.
21. Чесалина О. В. Работа на основе интернет-платформ (crowdwork и work on demand via apps) как вызов трудовому и социальному праву. *Трудовое право в России и за рубежом*. 2017. № 1. С. 52–55.
22. LOI n° 2016-1088 du 8 août 2016 relative au travail, à la modernisation du dialogue social et à la sécurisation des parcours professionnels. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000032983213&fastPos=3&fastReqId=644176944&categorieLien=id&oldAction=rechTexte>.
23. Соснін О. Цифровізація як нова реальність України. Юридичні новини України від 18 січня 2020 р. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/tsyfrovizatsiya-yak-nova-realnist-ukrayiny/>.
24. Охорона здоров'я і права людини. Ресурсний посібник. Вид-во: Центр здоров'я та прав людини імені Франсуа-Ксав'є Баню та Фонд відкритого суспільства. 2015. 8-74 с. URL: http://medicallaw.org.ua/fileadmin/user_upload/PDF/ресорс/Ресорс_розділ_8.pdf
25. Araújo A. C. The Historical and Philosophical Dimensions of the Concept of Tolerance. University of Coimbra Iwan-Michelangelo D'Aprile University of Potsdam Bojan Borstner Smiljana Gartner. *Discrimination and tolerance in historical perspective*. Pisa : Plus-Pisa university press, 2008. P. 1–19.
26. Born Free and Equal. Sexual Orientation and Gender Identity in International Human Rights Law. New York and Geneva, 2012.
27. Декларація принципів толерантності : Міжнародний документ від 16.11.1995 р. № 995_503. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503#Text.
28. Уварова О. О. Повага до сексуальної орієнтації і гендерної ідентичності людини як вимога толерантності. *Право і громадянське суспільство*. 2015. № 4. С. 164–186.

REFERENCES

1. Leonova L. S. (2002). Hlobalizatsiia prav liudyny. *Naukovi zapysky. Vol. 20. Special issue*, 306–308 [in Ukrainian].
2. Zahalna deklaratsiia prav liudyny: Mizhnarodnyi dokument vid 10.12.1948 r. № 995_015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015?lang=ru#Text [in Ukrainian].
3. Khaustova M.H. (2014) Problemy i perspektyvy rozvytku pravovoi systemy Ukrainy v umovakh hlobalizatsii. *Visnyk akademii pravovykh nauk – Bulletin of the Academy of Legal Sciences*, 1, 54–64 [in Ukrainian].

4. Videnska deklaratsiia ta Prohrama dii: Vsesvitnia konferentsiia z prav liudyny vid 25.06.1993 r. *Zakonodavstvo Ukrainy. Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_504#Text [in Ukrainian].
5. Posibnyk z osvity z prav liudyny za uchastiu molodi. (2020). Rada Yevropy [in Ukrainian].
6. Dashkovska O. R. (2019). Prava liudyny v hlobalizovanomu sviti: universalizm chy reliatyvizm? *Yurydychnyi visnyk – Legal Bulletin*, 4, 5–13 [in Ukrainian].
7. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod: Mizhnarodnyi dokument vid 04.11.1950 r. 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukrainian].
8. Lisabonskyi dohovir (dohovir pro reformuvannia Yevropeiskoho Soiuzu) Yevropeyskyi informatsiino-doslidnytskyi tsentr. Vyd-vo USAID vid amerykanskooho narodu [in Ukrainian].
9. Khartiia osnovnykh prav Yevropeiskoho Soiuzu vid 07.12.2000 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524#Text.
10. OSCE. Office for Democratic Institutions and Human Rights. URL: <https://www.osce.org/odihr> [in English].
11. Afrikanskaya Khartiya Prav Cheloveka i Narodov ot 26.06.1981 g. URL: <http://hrlibrary.umn.edu/russian/instreet/Rz1afchar.html>. [in Russian].
12. Arab Charter on Human Rights. URL: <http://textus.diplomacy.edu>.
13. Kairskaya deklaratsiia o pravakh cheloveka v islame ot 05.08.1990 g. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_882#Text [in English].
14. Boutros Ghali. (1982). The League of Arab States. Karel Vasak (Ed.). Dimensions of human rights. West-port: Greenwood Press. Vol. 1. P. 575 [in English].
15. Deklaratsiia prav liudyny : pryiniata Asotsiatsiieiu derzhav Pivdenno-Skhidnoi Azii 18.11. 2012 r. URL: <http://ukrainepravo.com>.
16. Bila-Kyselova A. A. (2018). Pravovi aspekty shchodo mekhanizmu zakhystu prav liudyny na rehionalnykh rivniakh. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk – Precarpathian Legal Bulletin, Issue 2 (23)*, 67–71 [in Ukrainian].
17. Hyliaka O.S. (2020). Osoblyvosti zabezpechennia okremykh prav liudyny v umovakh tsyfrovoy transformatsii. *Zakhyst prav, svobod i bezpeky liudyny v informatsiinii sferi v suchasnykh umovakh: Materialy druhoi naukovy-praktychnoi konferentsii. (m. Kyiv, 21 trav. 2020 r.) – Protection of the rights, freedoms and safety of a person in the information sphere in modern conditions: Proceedings of the Second Scientific and Practical Conference*. V.H. Pylypchuk, O.V. Petryshyn (Ed.). Kyiv [in Ukrainian].
18. Kartskhiya A. A. (2018). Tsifrovyie tekhnologii – pravovoy aspekt. Intellektualnaya sobstvennost. *Promyshlennaya sobstvennost – Intellectual property. Industrial Property*, 10, 17–26 [in Ukrainian].
19. Razmietaieva Yu. S. (2020). Tsyfrovi prava liudyny ta problemy eksterytorialnosti v yikh zakhysti. *Pravo ta derzhavne upravlinnia – Law and Public Administration*, 4, 18–23 [in Ukrainian].
20. Petryshyn O.V., Hyliaka O.S. (2021). Prava liudyny v tsyfrovu epokhu: vyklyky, zahrozy ta perspektyvy. *Visnyk Akademii pravovykh nauk – Bulletin of the Academy of Legal Sciences*, 1, 15–23 [in Ukrainian].
21. Chesalina O. V. (2017). Rabota na osnove internet-platform (crowdwork i work on demand via apps) kak vyzov trudovomu i sotsialnomu pravu. *Trudovoye pravo v Rossii i za rubezhom – Labor law in Russia and abroad*, 1, 52–55 [in Russian].
22. LOI n° 2016-1088 du 8 août 2016 relative au travail, à la modernisation du dialogue social et à la sécurisation des parcours professionnels. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000032983213&fastPos=3&fastReqId=644176944&categorieLien=id&oldAction=rechTexte> [in Italian].
23. Sosnin O. (2020). Tsyfrovizatsiia yak nova realnist Ukrainy. Yurydychni novyny Ukrainy vid 18 sichnia 2020 r. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/tsyfrovizatsiya-yak-nova-realnist-ukrayiny/> [in Ukrainian].
24. Okhorona zdorovia i prava liudyny (2015). Vyd-vo: Tsentr zdorovia ta prav liudyny imeni Fransua-Ksavie Baniu ta Fond vidkrytoho suspilstva. P. 8–74. URL: http://medicallaw.org.ua/fileadmin/user_upload/PDF/pecopc/Pecopc_posdil_8.pdf [in Ukrainian].
25. Araújo A. C. (2008) The Historical and Philosophical Dimensions of the Concept of Tolerance. University of Coimbra Iwan-Michelangelo D'Aprile University of Potsdam Bojan Borstner Smiljana Gartner. *Discrimination and tolerance in historical perspective*. Pisa : Plus-Pisa university press. P. 1-19 [in Italian].
26. Born Free and Equal. Sexual Orientation and Gender Identity in International Human Rights Law (2012). New York and Geneva [in English].

27. Deklaratsiia pryntsyviv tolerantnosti: Mizhnarodnyi dokument vid 16.11.1995 r. № 995_503. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503#Text [in Ukrainian].
28. Uvarova O. O. (2015). Povaha do seksualnoi oriientsatsii i hendernoï identychnosti liudyny yak vymoha tolerantnosti. *Pravo i hromadianske suspilstvo – Law and Civil society*, 4, 164–186 [in Ukrainian].

ХАУСТОВА МАРИНА

кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедры теории и философии права
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

ПРАВА ЧЕЛОВЕКА В ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЩЕСТВЕ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

Рассмотрены вопросы взаимодействия глобализации и права на современном этапе развития общества. Особое внимание сосредоточено на анализе факторов взаимодействия между глобализационными изменениями и правами человека в современном обществе. Выделены следующие признаки трансформации института прав и свобод: видоизменение содержания прав человека под влиянием глобальных проблем современности; появление и правовая разработка новых прав и свобод человека; универсализация и региональность прав человека; усложнение системы международного правового регулирования прав человека. Рассматривается, что в условиях глобализационных процессов привлекает внимание также стандарты прав человека в сфере цифровых технологий и дальнейшая разработка прав человека на запрет дискриминации в различных сферах отношений, в частности по признаку сексуальной ориентации и гендерной идентичности.

Ключевые слова: права человека, глобализация, трансформация, правовая глобализация, дискриминация, универсальность и региональность прав человека, гендер, цифровые технологии.

HAUSTOVA MARINA

PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Theory and Philosophy of Law
of Yaroslav Mudryi National Law University

HUMAN RIGHTS IN INFORMATION SOCIETY IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Problem setting. The problem of human rights in the context of globalization is complex and requires concerted and effective actions, which should be applied not only at the level of nation states, but also at the global level. Globalization has opened new challenges, related to the implementation, development and transformation of human rights, accelerated their universalization, and set new challenges for the world community.

The purpose of the article is to analyze the essence of globalization and the impact of globalization processes in the world on the definition of the essence and approaches to human and civil rights and freedoms, analysis of the legal basis for their consolidation and guarantee.

Analysis of recent researches and publications. Today, the interest of scientists to globalization in general and legal globalization has increased significantly. The problem of human rights has a worldwide character, it has been studied by such leading foreign specialists as Z. Bauman, in. Beck, K. Omaye, S. Straej, E. Toffler, M. Foucault, Y. Habermas, J. Rola, F. Fukuyama, etc. Certain aspects of legal globalization were studied by domestic scientists – O. Petrishin, P. Rabinovich, O. Dashkovskaya, L. Wasechko, I. Zharovskaya, N. Onishchenko, O. Uvarova and others. However, consideration of the problem of human rights transformation requires a solid analysis and a comprehensive approach.

Articles main body. The issues of interaction between globalization and law at the present stage of society development are considered. Particular attention is paid to the analysis of the factors of interaction between globalization changes and human rights in modern society. The following signs of transformation of the institution of rights and freedoms are singled out: change of the content of human rights under the pressure of global problems of the present; emergence and legal development of new human rights and freedoms; universalization and regionalization of human rights; complicating the system of international legal regulation of human rights.

It is determined that in the context of globalization processes human rights standards in the sphere of digital technologies and further development of human rights to prohibit discrimination in all spheres of relations, in particular on the grounds of sexual orientation and gender identity, also deserve special attention.

Conclusions. Analyzing the different approaches to the legal opportunities of people in the era of globalization, it can be stated that given the diversity of relations of which everyone in the world is a member, international organizations and each country should not dwell on developing and improving the legal framework to guarantee and protect human interests and rights. But they are obliged to continue the legal policy on the recognition and consolidation of human rights and freedoms that appear in the changing conditions of today in the modern world under the further influence of scientific and technological progress, as well as geopolitical challenges.

Keywords: human rights, globalization, transformation, society, legal globalization, discrimination, universality and regionality of human rights, gender, digital technologies.

За ДСТУ 8302:2015 цю статтю слід цитувати:

Хаустова М. Г. Права людини в інформаційному суспільстві в умовах глобалізаційних процесів. *Право та інновації*. 2021. № 3 (35). С. 91–103.